

(PLECS)

D'HISTÒRIA LOCAL

141

Directors: Ramon Arnabat,
Josep Santesmases
Compaginació: Natàlia Báscones
Disseny: Canseixanta
Triada de novetats: Pineda Vaquer
Dipòsit legal: B. 47.520-76
ISSN 1130-5150

CONTINGUTS

EDITORIAL: El moviment veïnal...	1
TEMES 1: Història veïnal ...	2
TEMES 2: «Las asociaciones ...	5
TEMES 3: Quaranta anys de ...	8
PATRIMONI: Les passejades pel ...	11
RESSENYES	12
TRIA DE NOVETATS	14
NOTICIARI	16

CARLES SANTACANA. Universitat de Barcelona

EL MOVIMENT VEÏNAL, EINA DE COHESIÓ I CULTURA DEMOCRÀTICA

Com bé diu Marc Andreu en un dels articles que trobareu en aquest número de *Plecs*, el moviment veïnal no ha cridat prou l'atenció dels historiadors fins molt recentment. Segurament ha jugat en contra seu el fet que es tractava d'una forma d'associacionisme nova, molt adaptada a la conjuntura històrica en la qual va néixer, que en ocasions va costar d'encaixar en determinades anàlisis de la transició i encara més en l'explicació d'una «normalitat» democràtica en què es feia èmfasi en el paper de les institucions democràtiques (els ajuntaments). Tanmateix, aquest número permet copsar un canvi de tendència significatiu, i coincideix en el temps amb llibres i exposicions que donen valor a aquest moviment de base, que tan important va ser en la configuració d'una cultura democràtica en barris i ciutats, sobretot en aquelles decididament transformades durant els anys del *desarrollismo*. En aquests entorns urbans l'evolució cultural, social, urbanística i política no es pot entendre sense la capacitat d'integració social del moviment veïnal, sense les seves accions i demandes, ni sense tenir en compte la seva capacitat real de modificar el paisatge urbà i d'esdevenir escola de democràcia civil.

D'aquestes qüestions ens parlen Ivan Bordetas, coautor d'un dels llibres més recents sobre la temàtica (*Construint la ciutat democràtica*), i Manuel Domínguez, que ens aproxima a un cas concret, el

de l'Hospitalet de Llobregat, ciutat prototípica del creixement caòtic dels anys seixanta, on es destaca la riquesa del

“Pisos sí, barraques no”, Nou Barris, Kim Manresa (1977?). Kim Manresa, Nou Barris, 25 anys. Document gràfic, Barcelona, Coordinadora d'Associacions de Veïns i Entitats de Nou Barris, 1997

moviment veïnal com a eix aglutinador, especialment als barris amb més problemes. Per reivindicar el moviment veïnal només cal fer un cop d'ull crític i informat a la capacitat de canviar decisions, i això s'aconsegueix plàsticament per mitjà d'experiències com les passejades per Nou Barris, observant sobre el terreny les millores que va aconseguir. I acabem com hem començat, fent referència a l'article de Marc Andreu, que ens fa un repàs exhaustiu d'estudis sobre el moviment veïnal. Més enllà de la gran utilitat que té com a recull, certament el més important són les reflexions que se'n deriven, des d'aquella etapa en què l'explicació del moviment va estar en mans gairebé exclusives de sociòlegs, periodistes i militants, a una nova fase en què la historiografia comença a tenir en compte el potencial explicatiu que té el moviment veïnal per descriure i interpretar els canvis de la societat catalana. Els *Plecs d'Història Local*, doncs, s'afegeixen a la voluntat d'incloure el paper d'aquest moviment cívic en el relat de la historiografia del franquisme i la Transició. ■

temes-1)

MARC ANDREU. Historiador i periodista

HISTÒRIA VEÏNAL: EN CONSTRUCCIÓ I TAPANT FORATS

El 2006 vaig elaborar un estat de la qüestió sobre el moviment veïnal i la seva història, centrat en Barcelona. Una síntesi va ser publicada el 2007 com a capítol d'un llibre sota el títol de «Carrer i ciutadania, transició i democràcia: una història per escriure».¹ El títol no feia més que transmetre la sorpresa de qui ja s'havia aproximat al mateix objecte d'estudi deu anys abans, en escriure amb Josep Maria Huertas *Barcelona en lluita (el moviment urbà 1965-1996)*, i constatava que la producció bibliogràfica era pràcticament la mateixa i, en bona part, bevia encara del que s'havia escrit els anys setanta. A sobre, els únics avenços fins aleshores no provenien del camp de la història, sinó de la ciència política o la sociologia, de l'antropologia o la geografia urbana, del periodisme o l'activisme social. Tres anys després, la situació s'havia mogut prou com per titular un altre text *El combat per la memòria veïnal*.² Per fi, a principis de 2011, es pot afirmar que la història del moviment veïnal ja no està per escriure. És una història en construcció que comença a omplir buits, a tapar forats d'una matèria que és competència de la historiografia local amb transcendència per a la historiografia contemporània.

Dues novetats del 2010 marquen el punt d'inflexió. Una és l'estudi que Pere Ysàs i Carme Molinero han coordinat sota el títol *Construint la ciutat democràtica*.³ Impulsat pel Memorial Democràtic i la CONFAVC, aquest llibre evidencia que els historiadors tenen encara molt camp per córrer. Però ofereix per fi una panoràmica imprescindible que, com es diu en la introducció, «permeti una millor valoració del moviment veïnal en la vida social i política catalana del franquisme tardà i del procés de transició, donant-li el paper que li correspon en la determinació mobilització contra la dictadura i en la construcció de la democràcia». En la presentació, Miquel Caminal destaca la saba nova que els historiadors Ivan Bordetas, Xavier Domènech, Ricard Martínez Muntada, Anna Sànchez i Nàdia Varo aporten

al conjunt de noms que fins ara s'havien aproximat a la història del moviment ciutadà: Huertas, Jaume Fabre, Jordi Borja, Anna Alabart, Manuel Castells, Andrés Naya, Albert Recio, Maria Rosa Bonet, Miquel Domingo, Josep Martí, Mercè Tatjer... Precisament molts d'ells protagonitzen l'altra novetat que determina el punt d'inflexió esmentat: *1970-2010. 40 anys d'acció veïnal*, que la FAVB va editar com a catàleg ampliat d'una exposició homònima.⁴ Aquesta obra ve a reclamar el mateix que la primera: trencar el silenci, la invisibilitat, del

moviment veïnal com a agent de canvi durant la Transició.

Altres novetats han enriquit darrerament la bibliografia sobre el moviment veïnal, però per descobrir-ne el taló d'Aquiles. Que sigui l'urbanista Jordi Borja qui repassi la història de les *Llums i ombres de l'urbanisme de Barcelona*; que la sociòloga Anna Alabart i la seva inèdita tesi de 1982 *Els barris de Barcelona i el moviment associatiu veïnal* es mantinguin com a referents;⁵ que el periodista Néstor Bogajo i el líder veïnal Manuel Martínez publicuin a quatre mans la història de Sant Martí de Provençals, i que el polític Joan Subirats apadrini *Construint municipi des dels moviments socials* —on escriuen els últims presidents de les federacions veïnals de Barcelona (Eva Fernández i Jordi Bonet) i Madrid (Nacho Murgui)— no deixa d'evidenciar que els historiadors han anat per darrere a l'hora d'abordar un objecte d'estudi que no s'haurien de deixar prendre. No per corporativisme, sinó perquè sense historiadors no es poden omplir molts buits.

Només obres com *Construint la ciutat democràtica* i *40 anys d'acció veïnal*, al costat de treballs canònics sobre altres períodes com *La quiebra de la ciudad popular*, de José Luis Oyón, i *Barcelona 1700*, d'Albert Garcia Espuche, contradiuen una cita encara massa recent de James S. Amelang: «No és gens agradable contemplar el panorama històric de Barcelona: el paisatge no és buit, però no hi ha

Publicació apareguda l'any 2011: Marc ANDREU; Elia HERRANZ; Andrés NAYA (coord.), *1970-2010. 40 anys d'acció veïnal*, Barcelona: FAVB.

gaires coses remarcables, [per] la somnolència intel·lectual a l'hora d'afrontar els reptes d'una història urbana més àmplia». ⁶ Fins ara, la història de la ciutat i dels moviments socials durant la Transició l'estaven escrivint, des dels anys setanta i sense perspectiva històrica, periodistes, geògrafs, urbanistes, sociòlegs, antropòlegs, politòlegs o activistes socials. Falta-ven els historiadors. O historiadors amb cobertura acadèmica, perquè Huertas, Fabre i Tatjer són bons historiadors, i la tasca d'Alabart i la d'alguns arxius històrics locals és historiogràfica.

En tot cas, és simptomàtic que el primer historiador acadèmic que va parar atenció al moviment veïnal fos el britànic Sebastian Balfour: *La dictadura, los trabajadores y la ciudad* va ser, al 1994, una obra pionera que va palesar els nombrosos buits existents. Al seu costat sobresortien –i encara són referències ineludibles– les tesis inèdites dels sociòlegs Alabart i Josep Martí; el llibre *Barcelona i els moviments socials urbans*, dels sociòlegs Miquel Domingo i Maria Rosa Bonet; els articles i treballs dels dirigents veïnals Pep Martínez Barceló, Andrés Naya, Albert Recio i Alfons Barceló, i la ja esmentada *Barcelona en lluita*, una fórmula que va ser copiada a Madrid. ⁷ A aquestes referències caldria sumar-hi dos títols sobre premsa local ⁸ i els treballs crítics amb el «model Barcelona» apareguts a redós del 2004. ⁹ Finalment, caldria comptabilitzar la producció bibliogràfica del moviment veïnal de Barcelona i Madrid: la col·lecció *Quaderns de Carrer* i l'imprescindible *Memoria ciudadana y movimiento vecinal. Madrid, 1968-2008*.

No obstant això, fins que no es va publicar *Construint la ciutat democràtica i 40 anys d'acció veïnal* predominava la fragilitat en la conservació de la història veïnal. Perquè les associacions de veïns estan mancades d'atenció institucional i acadèmica i d'infraestructura historiogràfica. Ja hi treballen grups de la UB, la UAB, la UPF i la UPC. Però no deixa de sorprendre que fins ara només Sabadell, gràcies a Xavier Domènech (*Quan el carrer va deixar de ser seu*) i Ricard Martínez, tingués ben estudiat un moviment social tan important a la Catalunya contemporània com el veïnal.

És simptomàtic que l'alcalde de Barcelona més emblemàtic de la democràcia, Pasqual Maragall, dediqui només quatre pàgines de les seves memòries al moviment veïnal. Queda en evidència si es compara amb les memòries de l'emblemàtic alcalde franquista José María de Porcioles, que dona molt més relleu històric que Maragall al moviment veïnal. Igualment revelador del forat historiogràfic és *Constructors de consciència i de canvi. Una aproximació als moviments socials des del Baix Llobregat*, introduït per Josep Fontana, Francisco Fernández Buey i Enric Tello. Aquesta obra col·lectiva del 2009 i de 700 pàgines té imatges de lluites veïnals a les cobertes però no dedica cap capítol a aquest moviment.

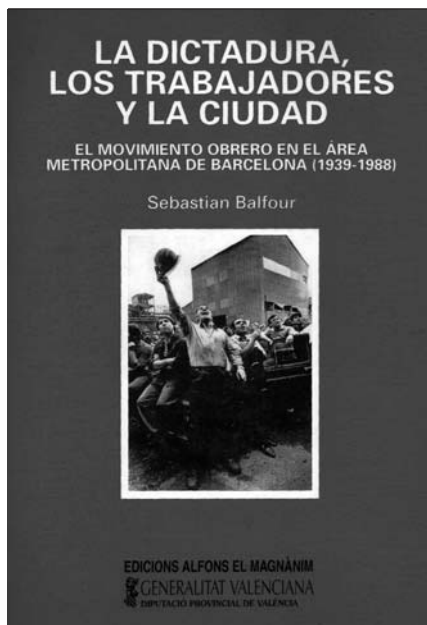
Tanmateix, el paradigma del buit historiogràfic és encara l'exposició (i el catàleg) *En transició*, que el CCCB i el Memorial Democràtic van organitzar el 2007 sota la coordinació de Manel Risques, Ricard Vinyes i Antoni Marí. Malgrat reconèixer d'entrada que els barris «esdevingueren nuclis de conflicte cultural i polític persistent, tot generant, sobretot a Barcelona, un model d'acció veïnal reivindicativa que constituï un espai d'aprenentatge civil i democràtic», *En transició* oblida les associacions de veïns.

És evident que el moviment veïnal no encaixa en els paradigmes hegemònics de la Transició: el que l'explica pel paper de les elits polítiques i el que atribueix la democràcia a una conseqüència del *desarrollismo*. Però tampoc el paradigma, minoritari, que fa èmfasi en la mobilització social com a motor del canvi s'ha adonat encara que el seu enlluernament pel moviment obrer n'oculta d'altres. L'aportació que fa Xavier Domènech a *Construint la ciutat democràtica* ho remou tot quan conclou que, en els orígens, el moviment obrer i el veïnal són difícilment separables. M'atreveixo a dir que també són difícilment separables, en determinats àmbits territorials i cronològics, com a agents de canvi històric.

Escriure la història del moviment ciutadà a Barcelona era un repte en què els historiadors han posat, finalment, fil a l'agulla. Ho fan els autors de *Construint la ciutat democràtica* i, singularment, Ivan Bordetas. I hi contribueix el treball col·lectiu on predominen els no historiadors que és *40 anys d'acció veïnal*. Aquests llibres proven que historiar el moviment veïnal comporta trencar tòpics sobre els seus orí-

Una publicació pionera de l'any 1994:

BALFOUR, *La dictadura, los trabajadores y la ciudad. El movimiento obrero en el área metropolitana de Barcelona (1939-1988)*, València: Edicions Alfons el Magnànim.

1

2

5

8

11

12

14

16

temes-1)

gens: anteriors a la llei d'associacions de 1964 i tan o més arrelats en el cristianisme de base que en el PSUC o Bandera Roja. Significa també redimensionar l'abast social del moviment: interclassista i plural, però singularment obrer i d'esquerres. I vol dir repensar la crisi de les associacions de veïns a partir de 1979: ja existent el 1977 i potser no tan dura els anys vuitanta si es vol entendre l'èxit inicial del «model Barcelona» i el renaixement de la crítica veïnal entre 1992 i 2004.

La història del moviment veïnal és clau per analitzar el «model Barcelona». Hi ha qui sosté que el porciolisme com a model urbà tardocapitalista ha acabat imposant el seu esperit després de trenta anys de democràcia. D'altres no comparteixen aquesta visió i destaquen la petja que, combinant la protesta amb la proposta, el moviment veïnal ha deixat a la ciutat. En tot cas, el repte rau a pensar històricament si aquest moviment social va forçar a la Barcelona dels setanta una ruptura democràtica en la línia del que sosté Andreu Mayayo: el canvi, abans que electoral, va ser civil i cultural i es va aconseguir a les manifestacions i a les festes majors.¹⁰ Sense disposar dels símbols d'una Generalitat restaurada ni de la presa del poder municipal que Jordi Borja va fer discutir (i descartar) al PSUC el 1977, Barcelona sí que va viure la ruptura factual que va significar la influència del moviment ciutadà sobre el darrer alcalde franquista, Josep M. Socias Humbert. Així s'argumenta en *40 anys d'acció veïnal*, per bé que també s'hi apunta el que en *Construint la ciutat democrà-*

tica s'explicita per negar, en última instància, la ruptura: les expectatives del moviment veïnal de contribuir a la construcció d'una democràcia de base es van veure frustrades. S'aspirava a una ciutat que, arrelada en la realitat republicana, en l'imaginari antifranquista i en les lluites dels barris, Manuel Vázquez Montalbán va definir com un projecte abstracte no revolucionari però sí radicalment democràtic i socialitzant.¹¹

Perduda aquesta idea de ciutat democràtica –deia Vázquez Montalbán que entre 1982 i 1986; per altres, entre 1992 i 2004–, com a paràmetre d'anàlisi de la Barcelona contemporània és una idea que es manté i travessa tota l'obra de Huertas i Fabre i alguns treballs de Borja, Alabart, Tatjer, Ferran Mascarell, Horacio Capel, Josep M. Montaner, Zaida Muxí, Manuel Delgado i Ivan Miró. És una idea que, contemplada també per Balfour i Domènech, ara ja està estesa no tan sols en treballs inèdits d'historiadors com Martínez, Bordetas, Andreu o Ferran Amores, sinó que apareix editada en *40 anys d'acció veïnal* i *Construint la ciutat democràtica*. Atès que els imprescindibles treballs de sociologia veïnal de Martí i Alabart encara resten inèdits, o que bona part dels treballs sobre història de barris de Huertas i Fabre estan descatalogats, es pot considerar un premi (de consolació) el fet que la historiografia prengui la davantera en la cursa d'obstacles (o forats) per a la construcció de la història veïnal. ■

1. M. ANDREU; E. HERRANZ; A. NAYA (coord.), *Carrer. 15 anys / 100 números*, Barcelona: FAVB, 2007.

2. M. ANDREU, «El combat per la memòria veïnal», *L'Avenç*, núm. 354, Barcelona: febrer 2010.

3. C. MOLINERO i P. YSÀS (coord.), *Construint la ciutat democràtica. El moviment veïnal durant el tardofranquisme i la transició*, Barcelona: Icària, 2010.

4. M. ANDREU; E. HERRANZ; A. NAYA (coord.), *1970-2010. 40 anys d'acció veïnal*, Barcelona: FAVB, 2010.

5. A. ALABART, «El moviment associatiu veïnal, quaranta anys després: un balanç», dins *Els barris invisibles*, a *Nous Horitzons*, núm. 195, Barcelona: 2009.

6. J.S. AMELANG, «Peculiaritats barcelonines», en J.M. FRADERA i E. UCELAY-DA CAL (eds.), *Notícia nova de Catalunya*, Barcelona: CCCB, 2005.

7. M. CABRERIZO, *Treinta... y tantos. La lucha del movimiento vecinal en Madrid, desde sus comienzos hasta hoy (1968-1998)*, Madrid: FRAVM, 1998.

8. M. LÓPEZ, *Un periodisme alternatiu i autogestionari. La premsa de barris a Barcelona. 1968-1977*, Barcelona: Col·legi de Periodistes, 1994; G. MARISTANY i A. MUSSONS, *Del desencant a la contrainformació. La premsa de barris a Barcelona. 1976-2001*, Barcelona: Col·legi de Periodistes, 2002.

9. J. BORJA, *La ciudad conquistada*, Madrid: Alianza, 2003; Horacio CAPEL, *El modelo Barcelona: un examen crítico*, Barcelona: Ediciones del Serbal, 2005; M. DEGEN i M. GARCÍA (eds.), *La metaciudad: Barcelona. Transformación de una metrópolis*, Barcelona: Anthropos, 2008; M. DELGADO, *Elogi del vianant*, Barcelona: Edicions de 1984, 2005; M. DELGADO, *La ciudad mentirosa. Fraude y miseria del 'modelo Barcelona'*, Madrid: Catarata, 2007; E. LEIVA; I. MIRÓ; X. URBANO, *De la protesta al contrapoder*, Barcelona: Virus, 2007; F. MASCARELL, *Barcelona y la modernidad*, Barcelona: Gedisa, 2008.

10. A. MAYAYO, *La ruptura catalana*, Catarroja: Afers, 2002.

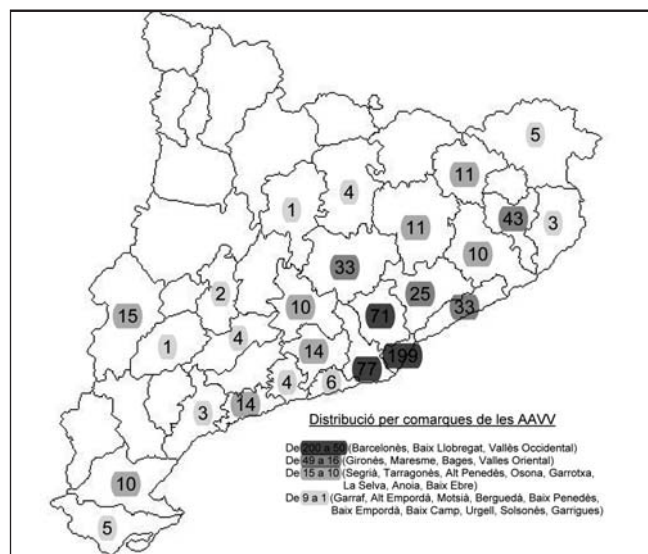
11. M. VÁZQUEZ MONTALBÁN, *La literatura en la construcción de la ciudad democrática*, Barcelona: Mondadori, 1998.

IVAN BORDETAS JIMÉNEZ. UAB-CEFID

«LAS ASOCIACIONES DE VECINOS SON LA MEJOR ESCUELA DE FORMACIÓN DE CIUDADANOS CONSCIENTES». EL MOVIMENT VEÏNAL DURANT EL TARDOFRANQUISME I LA TRANSICIÓ

El moviment veïnal arriba a mitjan anys setanta constituït com un potent moviment social, amb una rica i variada, tot i que recent, tradició de lluites i accions col·lectives, amb una identitat i un univers cultural propis, forjat a partir d'aquests i altres conflictes i basat, principalment, en la condició –i consciència– de classe de la gran majoria dels activistes, i amb una estructura organitzativa assentada, fonamentalment, en les associacions de veïns, que van representar, durant aquells anys foscos de la dictadura, gairebé l'únic espai de reunió, associació i expressió mitjanament lliure, una forma organitzativa oberta, transparent i assembleària, a contracorrent de les emanades del règim franquista. En aquests anys, el moviment veïnal es va constituir com un dels nodes centrals d'una atapeïda xarxa conformada per una societat civil àmpliament mobilitzada i netament antifranquista, com un dels veritables representants de la voluntat popular: un espai on cabia des de la reivindicació d'allò més necessari i sentit per la població, com un semàfor que evités més accidents al barri o un dispensari que atengués

AAVV comptabilitzades en la I Trobada d'Associacions de Veïns de Catalunya. Any 1979.

a tots els veïns, fins a la discussió del model de democràcia que calia construir col·lectivament. Així, s'hi van generar propostes de participació popular en diferents serveis públics com l'educació o la sanitat, en el disseny i l'execució de les polítiques urbanes o en la gestió política local.

Si bé s'havia organitzat principalment a Barcelona i la seva àrea metropolitana –amb uns quants focus més en algunes ciutats de les demarcacions de Girona i Tarragona–, en la segona meitat de la dècada dels setanta es completa el mapa associatiu veïnal i el moviment es desplega per tot el territori. Així, si a mitjan anys setanta es comptaven més de 300 associacions de veïns que aplegaven uns 100.000 socis per tot el Principat (vuitanta d'elles a Barcelona), l'any 1979, en el marc de la I Trobada d'Associacions de Veïns de Catalunya, se'n censaven més de 600.¹ Va ser a partir d'aquest moment, doncs, que el moviment veïnal va adquirir una composició interclassista: es van incorporar nous sectors socials a la lluita veïnal, que es va estendre a barris no tan marcadament populars o fins i tot de classes mitjanes, on fins aleshores no existien associacions veïnals o, si n'hi havia, no tenien un caràcter conflictiu o de reivindicació urbana. D'aquí s'ha d'extreure una primera conclusió: si, com dèiem, els anys de màxima expansió del moviment, que també van ser el temps de major desplegament de les seves propostes i alternatives i de més gran incidència política i social, van ser els de la segona meitat dels setanta, el temps del canvi polític, quan tot semblava possible, la configuració del moviment veïnal com a tal és anterior a aquestes dates i al procés de transició política. Les seves arrels s'enfonsen en els anys de la llarga postguerra, en el fenomen migratori i en el temps del creixement urbà càotic i la configuració de vastos nuclis suburbials que van acollir aquest increment de població; i, en última instància, també en el desplegament del *desarrollismo*, l'agressiva política urbana associada i el creixement especulatiu de les ciutats.

Aquest moviment social no es pot entendre sense una triple dimensió: d'una banda, el caràcter antifranquista i per tant polític –més enllà de l'explicitació d'aquest extrem o la presència activa de militants de l'antifranquisme polític– per la naturalesa mateixa de la dictadura que el va veure néixer sota

1

2

5

8

11

12

14

16

temes-2

les seves urpes, un règim que negava l'existència mateixa del conflicte social; d'altra banda, la rellevància com a element de resistència i fre als desgavells associats a la política urbana franquista –aconsegüí victòries palpables com l'aturada de determinats plans parcials o la conquesta dels equipaments, serveis i infraestructures reivindicats– i com a font d'alternatives a aquest model agressiu, antisocial i especulatiu de desenvolupament urbà, que acabarien de perfilar-se en els darrers setanta amb els denominats plans populars; i, per últim, com un dels grans espais d'*empoderament*, d'*autonomització* i de presa de consciència política de les classes populars –entre elles, les dones i els joves, amb un pes específic tant en la configuració de les estructures organitzatives com en el sosteniment de les accions col·lectives–,² allí on, juntament amb el moviment obrer, van ser capaces de crear espais de llibertat, esquadant l'estructura dictatorial no només amb el plantejament d'actituds resistencialistes sinó també amb l'articulació de propostes sobre la democràcia per construir o la ciutat on viure.

Així, es pot observar, a grans trets, una sèrie de diferències entre aquelles associacions sorgides durant els últims seixanta i primers setanta i les que es constituïren en la segona meitat de la dècada. Les primeres van sorgir associades a determinats desafiaments provocats per diferents projectes urbanístics –principalment grans obres d'infraestructures o plans parcials que amenaçaven habitatges–, pel deteriorament sobtat de les condicions de vida als barris, per determinades catàstrofes naturals agreujades fins l'extrem per la manca o insuficiència d'infraestructures i serveis urbans o, entre altres factors, per la inexistència d'equipaments col·lectius bàsics com els sanitaris o educatius. Aquests motius feien que, per tant, les associacions tinguessin un inicial caràcter defensiu i de resistència, tot i que ja eren evidents certs elements propositius. En relació amb aquests motius instigadors del primer associacionisme veïnal, s'observa que va sorgir, precisament, en aquells barris on les condicions de vida eren més dures, on eren més palpables les deficiències i mancances, però també allà on s'havien constituït nuclis actius de persones (assistents socials, capellans, consiliaris de moviments apostòlics, militants antifranquistes, grups de veïns preocupats per la dinamització social i cultural del barri, etc.) que van interactuar amb les xarxes socials i veïnals que ja existien i van formar el *col·lectiu fundador* del moviment veïnal en aquests barris a partir de fer evidents els dèficits i, cosa que resulta més important, fer assumible i necessària l'acció col·lectiva, la definició d'unes formes organitzatives autònomes i d'una identitat compartida per revertir la situació. Va ser, doncs, per aquest conjunt de motius que el moviment veïnal primer va néixer a les zones suburbials

de les grans ciutats catalanes –l'anell perifèric format a partir d'àmplies zones de barraques i cases d'autoconstrucció o bé grans promocions públiques i privades de polígons d'habitatge massiu, però també a determinades trames urbanes degradades dels nuclis històrics, espais tots ells que absorbien l'espectacular creixement demogràfic– habitades, majoritàriament, per la classe obrera, la mateixa que ja feia uns quants anys que protagonitzava conflictes i reivindicacions en el món del treball. El moviment veïnal va suposar, en els orígens, l'altra cara de la moneda del moviment obrer, de la mateixa manera que, pels activistes d'ambdós moviments –que moltes vegades eren els mateixos–, l'explotació a les fàbriques, els salaris de misèria o les pèssimes condicions de treball representaven el revers de l'explotació als barris, la vida en barraques, els carrers sense asfaltar o enllumenar o la inexistència d'escoles, dispensaris o zones verdes.

Serveixin d'exemple un parell de cites: «La explotación no termina en la fábrica. En los barrios obreros nos encontramos sometidos a otros tipos de explotación. Todos los sabemos, 'Sarría' [*sic*] para los burgueses; estos que nos están exprimiendo en su empresa y están engordando su cuenta corriente gracias a nuestro trabajo; para nosotros 'Torre Baró', unas casas, mejor dicho: unas barracas, sin agua corriente, hechas de cualquier manera».³ «El Barrio es obrero y en consecuencia también lo son sus problemas. El ocuparse de otros sería el no ocuparse de los del Barrio. Podemos tener muchos problemas pero todos ellos nacen de una situación que es la de nuestra condición de clase. Pueden tener nombres diferentes pero todos ellos nos atañen a nosotros, como son la falta de escuelas, los quemadores de basura, los realquilados, transportes, guarderías, salarios, precios. Todos ellos son problemas obreros, porque los tenemos nosotros».⁴

Les iniciatives que van desenvolupar tots aquests grups dinamitzadors als barris –des d'activitats culturals i lúdiques fins a les assistencials, com la creació de dispensaris o guarderies, passant per la tasca de conscienciació i visibilització de les problemàtiques i els seus responsables a partir de diferents publicacions o cartes col·lectives a autoritats i diaris– van suposar la base sobre la qual es fonamentaria l'acció col·lectiva i la formalització d'unes estructures organitzatives entre els veïns dels barris com gairebé l'única via de resolució de les demandes plantejades, davant la inexistència de canals de diàleg o negociació amb les autoritats. En aquest sentit, les associacions de veïns es van afirmar, finalment, com els veritables interlocutors col·lectius dels barris on s'assentaven i no només dels seus associats. En van assumir la voluntat popular i projectaren les seves veus quan aquestes no tenien altres mitjans d'expressió, procés que s'assentaria i s'enriquiria amb l'explicitació

progressiva de temes polítics en els discursos i pràctiques, com arribaven a reconèixer les autoritats dictatorials en cas de l'associació de Nou Barris («es la que realmente ha asumido la representación de todos los vecinos [...] habiendo celebrado infinidad de Asambleas en diferentes locales, sobre los problemas del barrio») o com elles mateixes es presentaven a Terrassa: «Las asociaciones de vecinos han sido, y lo han de ser más en el futuro, la auténtica representación de los intereses populares de los barrios de Terrassa. [...] son la mejor escuela de formación de ciudadanos conscientes, que se hacen responsables del bienestar comunitario, en primer lugar del propio barrio, y de toda la ciudad como conjunto de barrios con un interés común».⁵

La clau explicativa del procés que va portar a aquesta explicació política i a la imbricació entre problemàtica i protesta urbana amb l'exigència de l'amnistia o la democràcia –en molts casos no només la política, sinó també l'econòmica i

social– es troba en l'enfrontament constant amb la desídia i la inoperància de les autoritats franquistes, quan no amb respostes purament repressives. Es va produir una evolució des d'una desconfiança inicial en les autoritats a una total i efectiva pèrdua del respecte i la por que generaven, fins arribar, en última instància, a la deslegitimació i el qüestionament directes per l'assumpció de la seva no-representativitat perquè «solamente un AYUNTAMIENTO DEMOCRÁTICO que haya de responder de su actuación ante la población responderá a los intereses generales de la población, y podrá con esta autoridad popular enfrentarse a los intereses creados».⁶

Així, el moviment veïnal va arribar al procés de canvi polític no només com un actor en conflicte sinó, precisament, com un dels protagonistes del procés mateix i un dels desencadenants, confluint amb la resta de moviments i sectors socials que van plantejar la batalla a la dictadura franquista amb la conquesta del carrer. ■

Aquest article es basa en el llibre que recentment hem publicat un grup de quatre investigadors: P. YSÀS i C. MOLINERO (coords.), *Construint la ciutat democràtica. El moviment veïnal durant el tardofranquisme i la transició*, Barcelona: Icària, 2010.

1. A. ALABART, «Els moviments socials urbans a Catalunya», *Revista Catalana de Sociologia*, núm. 7 (1998), p. 17. Les dades de l'any 1979 es troben a ANC. «Desenvolupament, conclusions i cens. I Assemblea de les Associacions de Veïns de Catalunya. Manresa, diumenge 2 de desembre de 1979». Fons PSUC. 2350. Activitat de diverses entitats i moviments ciutadans reivindicatius, 1970-1979.

2. Utilitzo aquí el terme *empoderament*, que manllevo d'altres disciplines com la psicologia social o la sociologia, i de diversos moviments socials com el (trans)feminisme, com el procés mitjançant el qual determinades individualitats i col·lectius marginats o sotmesos desenvolupen teories (discursos) i pràctiques (accions) autoemancipatòries, de comprensió dels termes i causes de la seva subordinació, d'afirmació identitària en positiu i, entre altres consideracions, d'autodotació de recursos polítics i culturals d'alliberament.

3. «Las 'escuelas' de Torre Baró», *Boletín Informativo del Sector Nord-este*, núm. 1 (juny 1968). Subratllat a l'original.

4. *El Besòs* (juliol 1968). Aquesta era la publicació del Centre Social Besòs de l'homònim barri barceloní.

5. Arxiu Històric del Govern Civil de Barcelona, Informe sobre el moviment veïnal a Nou Barris, 21/04/1975. Fons Gobernadores Civiles. Caixa 207. Delegación Provincial del Ministerio de la Vivienda 1974, 1975 i Arxiu Nacional de Catalunya, «Declaración de las Juntas de Vecinos». Fons PSUC. 2393. Terrassa. Setembre 1966 - juny 1975, respectivament.

6. Així s'expressaven les associacions veïnals de Cornellà de Llobregat i Santa Coloma de Gramenet en, respectivament, el *Manifest dels 22* i el *Manifest dels 51*. El document de Cornellà es troba a Joan Tardà, «Manifiesto de los 22. Cornellá por un ayuntamiento democrático», *Tele/eXprés*, 1 de juny de 1975. El de Santa Coloma, a ANC, «¡Salvemos Sta. Coloma! Manifiesto ciudadano de los 51». ANC. PSUC. 2392. Santa Coloma de Gramenet. 1970-1975.

Nota bibliogràfica

A. ALABART, «Els moviments socials urbans a Catalunya», *Revista Catalana de Sociologia*, núm. 7, (1998), p. 9-28.

J.M. ALIBÉS; F. MIGUÉLEZ; M.J. PARDO et al., «La lucha de los barrios de Barcelona, 1969-75», *CAU*, núm. 34 (novembre-desembre 1975), p. 26-117.

J. BORJA, *Qué son las Asociaciones de Vecinos*, Barcelona: La Gaya Ciencia, 1977.

M. CASTELLS, *Movimientos sociales urbanos*, Madrid: Siglo XXI, 1977.

X. DOMÈNECH: *Quan el carrer va deixar de ser seu. Moviment obrer, societat civil i canvi polític. Sabadell (1966-1976)*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2000.

EQUIPO DE ESTUDIOS, *La lucha de barrios en Barcelona*, Barcelona: Elías Querejeta Ediciones, 1976.

J.M. HUERTAS i M. ANDREU, *Barcelona en lluita. El moviment urbà 1965-1996*, Barcelona: Federació d'Associacions de Veïns de Barcelona, 1996.

C. MOLINERO i P. YSÀS, (coords.), *Construint la ciutat democràtica. El moviment veïnal durant el tardofranquisme i la transició*, Barcelona: Icària, 2010.

1

2

5

8

11

12

14

16

temes-3)

MANUEL DOMÍNGUEZ LÓPEZ. Centre d'Estudis de l'Hospitalet

QUARANTA ANYS DE MOVIMENT VEÏNAL A L'HOSPITALET

El Centre d'Estudis de l'Hospitalet s'ha dedicat durant l'any 2010 a la recerca i reflexió amb relació al moviment veïnal de la nostra ciutat. Un primer fruit ha estat una exposició, elaborada per Eva Aubarell, Joan Camós, Felip Gómez i jo mateix, que vam inaugurar el desembre i que serà itinerant durant els propers mesos pels diferents barris. Si esteu interessats a veure-la consulteu el nostre web (www.celh.org). L'exposició se centra en el període inicial, fins als primers ajuntaments democràtics, que considerem que va ser especialment rellevant per la incidència en el desenvolupament urbà, la influència en l'erosió de la dictadura franquista i la contribució a la integració de la població immigrada a la ciutat i a Catalunya.

L'Hospitalet va passar de 120.000 a 240.000 habitants al llarg de la dècada del 1960 i va arribar a 295.000 el 1981. Els barris ja existents es van omplir i en van aparèixer de nous (Bellvitge, Can Serra...). El desastre urbanístic, la corrupció o la manca de serveis i equipaments foren tan enormes com en els pitjors llocs. A l'Hospitalet vam tenir un Porcioles propi, Matías España i Muntadas, alcalde entre 1962 i 1973, que va impulsar els estralls que encara patim. Els anteriors (Solanich, Jonama, etc.) tampoc no van destacar per defensar els drets dels habitants.

Hi va haver experiències de moviment veïnal prèvies a la fórmula de les associacions de veïns (AV). Les dues més reeixides ja ens indiquen quin serà l'origen de l'associacionisme veïnal: la cooperativa d'habitatges del barri de barraques de la Bomba (1965), impulsada per un matrimoni de militants comunistes, i el Centre Social La Florida (fundat el 1961, però que pren un caràcter reivindicatiu a partir del 1965), de Càritas. La resta eren una associació *bombillaire*, un altre centre social només assistencial i algunes *asociaciones de cabezas de familia*, en una de les quals (Sanfeliu) un grup de veïns benintencionats, engrescats pel capellà, van voler fer una entitat realment de barri i no van aconseguir ni la legalització.

Cristians i comunistes s'havien trobat a les fàbriques i ja col·laboraven en el moviment obrer local: la *caiguda* de catorze militants de Comissions Obreres i el PSUC a l'església de Santa Eulàlia de Provençana, l'abril del 1968, n'és una prova. Als barris, els col·lectius de cristians de base amb voluntat de compromís social i polític, per una banda, i les cèl·lules clandestines del PSUC amb altres militants de grups polítics a la seva esquerra, per l'altra, també es van trobar o es van buscar, sovint arran d'un fet catalitzador: un pla urbanístic, la demanda d'un semàfor, els problemes en un bloc.... En dos barris,

Bellvitge i la Florida, van sorgir comissions de barri, una experiència que pretenia traslladar als barris les comissions obreres. Però la legislació permetia crear associacions de veïns de barri o carrer i els grups d'activistes dels barris optaren per aquestes entitats legals, que els permetien actuar obertament. Era una forma d'*entrisme*, no pas en una institució política del règim, sinó en la societat mateixa. Val a dir que el dirigent del PSUC Felip Gómez i l'advocat Antonio Martín van assessorar molts grups de la ciutat i del Baix Llobregat en aquest sentit.

La primera associació (Sant Josep) va ser legalitzada l'abril del 1970 i entre l'abril del 1971 i el desembre del 1973 se'n van crear set més: Collblanc-Torrassa, Ildefons Cerdà, Santa Eulàlia, la Florida-Pubilla Casas-Can Vidalet, la Marina (de Bellvitge), Bellvitge-Norte i Can Serra. Entre novembre del 1975 i maig del 1976 es produí una segona tongada, quan el model

Assemblea al solar de la Carpa. Can Serra, setembre 1978.

Arxiu Pilar Massana

organitzatiu, vist el seu èxit, es va estendre als altres barris: Sanfeliu, Campoamor (que després va donar lloc a la del barri de Gornal, quan els expropiats passaren a viure al nou polígon), la Bomba, el Centre i la Florida.

Amb relació a les AV, s'ha dit repetidament que foren una escola de democràcia. És cert. El funcionament de les AV era democràtic i estenia les pràctiques democràtiques (assemblees, eleccions, presa de decisions per majories, etc.) als barris. En un país amb una dictadura, milers de persones van exercir hàbits democràtics per primer cop en activitats promogudes per les AV. També hem volgut destacar que s'hi va portar a terme una intensa lluita per la igualtat entre dones i homes. Les dones es van incorporar amb més facilitat al moviment veïnal que a altres moviments socials o expressions de la vida pública. Al llarg de la dècada del 1970 hi va haver sis presidentes d'AV. No arribaren a la paritat, però per aquells anys era una presència important. L'assistència de vocalies de dones d'algunes AV hospitalenques a les Primeras Jornadas por la Liberación de la Mujer (Madrid, desembre del 1975) i les Jornades Catalanes de la Dona (Barcelona, maig del 1976) mostra que aquest va ser un tema prioritari. També hem destacat que el moviment veïnal fou un dels grans fronts de lluita de l'anti-franquisme. En la mateixa gènesi de les AV hi ha els partits d'esquerra clandestins, sobretot el PSUC. Cada protesta era una denúncia de la responsabilitat de les institucions franquistes, especialment les municipals, per la terrible situació urbanística i social dels barris, palesa en cada requalificació de terrenys, en cada inspecció, en cada carrer de la ciutat, i les mobilitzacions esdevenien una reivindicació de democràcia. I també trobem les AV hospitalenques a l'Assemblea de Catalunya, i en la petició de les manifestacions del febrer del 1976. En l'àmbit local, les AV i les UTT dominades per la gent de Comissions Obreres convocaren una concentració per demanar amnistia i llibertats democràtiques, el gener del 1976, denunciant el simulacre d'eleccions municipals; també van participar en la creació de l'Assemblea Democràtica de l'Hospitalet, el juliol del 1976; i també van ser un dels impulsors de la manifestació que va recórrer la ciutat el 10 de setembre del 1977, tot escalfant l'ambient per l'endemà a Barcelona. Com hem apuntat abans, la incorporació del catalanisme a la reivindicació social i l'anti-franquisme, en la lluita veïnal i obrera, entre altres, va ser clau en la integració de la població que acabava d'immigrar i va allunyar el perill de la fractura social.

De totes les lluites socials del tardofranquisme, la veïnal va tenir una importància especial en l'arrelament dels nousvinguts, ja que al cap i a la fi es lluitava pel territori en què vivien. És significatiu que el subjecte de la lluita fos el barri, un territori o col·lectiu abastable per l'experiència quotidiana, fruit de la

història i, en certa mesura, de la voluntat dels veïns i veïnes. La realitat administrativa del municipi només es trobava en el moment de la petició al poder, de la gestió, i quan les exigències de les reivindicacions van impulsar una primera coordinadora de les AV més combatives el 1974, arran de les mobilitzacions per denunciar i resoldre els dèficits escolars.

Veïns i veïnes de Gran Via Sud tallant l'autovia reivindicant un pas per creuar-la; 1972. Font: AV Ildefons Cerdà de Gran Via Sud.

I és que les AV van facilitar l'arribada de la democràcia, van ajudar a la lluita feminista, van contribuir a la integració de la immigració, van crear xarxes de relació social entre persones que arribaven de lluny... Van ser cabdals en la dècada del 1970 per totes aquestes importantíssimes raons. Però en la nostra exposició hem volgut destacar que el moviment veïnal, com tots els moviments socials, va tenir un seguit de conseqüències molt més immediates. Cal recordar els beneficis que les mobilitzacions populars produeixen en els grups socials que les protagonitzen i hem fet ressaltar el que ha estat qualificat de «sindicalisme veïnal».

Hem volgut deixar palès que la lluita veïnal va millorar la vida de la població hospitalenca: va aturar les edificacions salvatges, va intentar dignificar els habitatges, va fer brollar zones verdes, va conquerir escoles, equipaments mèdics i esportius, mercats, línies d'autobús, biblioteques... Gràcies a la lluita veïnal, diverses generacions hem tingut escoles i instituts, tenim millor salut, hem practicat esport o hem tocat un instrument musical. I ara gaudim de serveis i espais que no hi serien si no fos per la lluita veïnal. A la plaça de la Carpa, de Can Serra, on estaven previstos 13 blocs ara hi ha un parc, una escola, un mercat i un aparcament; al passeig de Bellvitge hi anaven 18 torres i 11 blocs; el Parc de les Planes, entre la Florida i Can Serra, estava ocupat per tres indústries, entre elles la molt contaminant Cardoner; a la Mansana de Sindicats, al Centre, volien aixecar 6 blocs, etcètera. Els terrenys del futur

1

2

5

8

11

12

14

16

temes-3) (pat

Parc de la Marquesa a Collblanc foren *okupats* el 1976. El gener i febrer del 1976, van caldre enfrontaments diaris amb els grisos per aturar les obres a Bellvitge. Anys més tard, les lluites per la plaça de la Bòbila a Pubilla Casas ja van ser contra els marrons. Cada barri té desenes de lluites per explicar, la majoria, tot sigui dit, guanyades. Les vocalies de joves van ser capaces d'organitzar una Olimpíada Popular, el desembre del 1974, amb nombroses competicions esportives per denunciar la manca d'instal·lacions. Aquell any va començar una llarga campanya demanant escoles amb la música de «volem pa amb oli», mentre col·lectius de pares i mares i professionals de l'ensenyament sorgits de les AV començaven a crear escoles. El debat urbanístic va agafar una volada extraordinària quan el Pla Comarcal va ser modificat el 1974 i es va començar a desenvolupar en els diferents plans parcials de barri. L'oportunitat no va ser desaproveitada per les AV, sobretot perquè tenien la capacitat per intervenir-hi. Al si de les AV van aparèixer molts projectes d'autogestió popular que, sovint, substituïen les iniciatives públiques inexistents: biblioteques, cine-clubs, assessories jurídiques, esplais, festes populars (sovint són l'origen de l'actual festa major del barri), concerts, excursions... Com és sabut, però és de justícia recordar un cop més, l'ajuda de molts professionals, com ara periodistes o arquitectes, entre altres, va ser cabdal per a les seves activitats. L'activitat d'aquells anys va ser intensíssima. No hem fet un estudi quantitatiu, però és evident que les AV no van tenir associats la majoria d'habitants dels barris, ni tan sols aconseguïen mobilitzar-los. Tanmateix, eren freqüents les accions amb centenars de participants, que més tard, quan va arribar el temps de la crisi del moviment veïnal, es van convertir en molt estranyes. Un altre dels tòpics relacionats amb les AV és que van patir una crisi quan van quedar buides amb les eleccions municipals d'abril del 1979. En aquest cas sí que podem matisar l'afirmació. Hem trobat signes inequívocs de crisi ja el 1978, per diferents raons. La primera, per ordre cronològic, és l'enfrontament ideològic i polític que hi va tenir lloc. A Bellvitge hi va haver tres AV amb tres plantejaments diferents: la propera al PSUC, l'assembleària (propera als grups autònoms) i la moderada. A l'associació de Pubilla Casas-la Florida, els joves a l'esquerra del PSUC (des de la Lliga Comunista fins als anar-

quistes) van aconseguir el domini de la junta directiva i els *psuqueros* se'n van anar i van crear una altra entitat, anomenada Rumbo. A Santa Eulàlia també hi va haver més que tibantors entre la gent del PSUC i els que estaven a la seva esquerra (POUM...).

La segona raó de la crisi fou la legalització dels partits. Bona part de la militància dels partits clandestins va passar a fer més o menys les mateixes coses que abans, però en nom del partit –que ja tocava!–, a més d'altres activitats noves, com les campanyes electorals. A Bellvitge, el protagonisme del moviment veïnal va passar de les AV a un organisme unitari (anomenat CUAM) en el qual els partits portaven la iniciativa i les entitats veïnals eren secundàries. Fins i tot, bona part de la militància politicosocial d'esquerres del moment va arribar a plantejar-se si les AV eren necessàries.

Aquest dubte va fer-se especialment evident quan –la tercera raó– els nous ajuntaments democràtics dominats per les forces d'esquerra (12 regidors i regidores socialistes, 11 de comunistes) van començar a ocupar-se de tasques que fins ara feien les AV, com ara fer una biblioteca. A tot això hem de sumar el fet que alguns dels principals dirigents veïnals va entrar als consistoris com a regidors (a l'Hospitalet, 12 del PSUC i del PSC-PSOE, d'un total de 27, havien tingut protagonisme en les AV) i alts càrrecs. I hem de sumar-hi el fet que alguns militants veïnals no gosaven enfrontar-se als seus, ara al poder. Afegim-hi també que des del poder es comença a veure les AV com una molèstia, i es produeixen fets no vistos ni en els temps dels ajuntaments franquistes, com el tancament del local de l'AV del Gornal el novembre del 1982.

Algunes AV van desaparèixer, com les de Santa Eulàlia o el Centre. Activistes de les dues més importants de Bellvitge, pràcticament desfetes, van crear l'AV actual el 1979. A Sanfeliu, Collblanc-Torrassa, Pubilla Casas i Gran Via Sud van patir greus crisis al llarg de la dècada de 1980. Tanmateix, grups de persones van pensar que les AV continuaven sent necessàries i, amb més o menys puixança, han continuat en la lluita. A Santa Eulàlia (1989) i el Centre (1991) s'ha tornat a fundar una entitat veïnal, i en altres barris i nuclis n'han aparegut quan els seus habitants han tingut la necessitat de reivindicar. I sempre hi ha la necessitat de reivindicar. ■

J. BOTEY, *Cinquanta-quatre relats d'immigració*, CEL'H-Diputació de Barcelona, 1986.

J. CAMÓS i Clara PARRAMON, «Crisi del franquisme, associacionisme i moviment ciutadà a l'Hospitalet de Llobregat», *Actes del 2n Congrés de la CCEPC*, Publicacions de la CCEPC, 1997, pàg. 83-93.

DD.AA., *L'Hospitalet lloc de memòria. Exili, deportació, represi*ó i lluita antifranquista, CEL'H, 2007.

M. DOMÍNGUEZ, *Taller barri de Bellvitge*, CEL'H, 1991.

M. JOVÉ, *Taller barri del Gornal*, CEL'H, 1990.

C. SALA, *Taller d'història de l'associacionisme als barris de Collblanc-la Torrassa*, CEL'H, 1995.

[a l'esquerra] Cercavila anunciant la 1ª acampada al Castell de Torre Baró (1983). Font: Fons fotogràfic de l'Arxiu Històric de Roquetes-Nou Barris. [a la dreta] Portada del "Petit Arxiu" del mes de novembre de 2010, lliurat a la "Passejada pel barri" feta per Can Peguera, Turó de la Peira, Vilapicina i Torre Llobeta. Font: Fons documental de l'Arxiu Històric de Roquetes-Nou Barris.

NEUS GONZÁLEZ-MONFORT I ARNALDO GIL. Arxiu Històric de Roquetes-Nou Barris (Barcelona)

LES PASSEJADES PEL BARRI A NOU BARRIS: COMPARTINT LA MEMÒRIA HISTÒRICA

Les *Passejades pel barri* són una activitat iniciada el 1997 per l'Arxiu Històric de Roquetes-Nou Barris. Des dels seus inicis, els objectius d'aquesta trobada matinal bimensual han estat: a) dissenyar itineraris temàtics pels catorze barris del districte; b) descobrir i visitar indrets i racons singulars, però alhora quotidians; c) apropar-nos al passat a partir de l'observació del patrimoni o la lectura de textos, i d) ser un punt de trobada per compartir records i informació i no perdre la memòria històrica.

Aquestes sortides s'acompanyen de la publicació *Petit Arxiu*, que és un llibret que fa de material de suport i difon el material documental de l'Arxiu sobre la temàtica. Els prop de vuitanta números comencen a ser objecte de gran interès pels col·leccionistes.

L'any 2010, en el marc dels *40 anys d'acció veïnal*, les passejades van tenir com a temàtica les «Lluites urbanes que van aconseguir transformar els nostres barris». Per això es van dissenyar cinc itineraris on la presència dels membres de les associacions de veïns i veïnes va ser un element

central i dinamitzador. Algunes de les lluites que els protagonistes mateixos van explicar estaven relacionades amb: l'arribada del metro o dels autobusos; la petició de semàfors i zones verdes; la conservació de les masies; l'existència d'escoles de primària, instituts de secundària, ambulatoris o centres cívics; la construcció del clavegueram o la il·luminació dels carrers; el soterrament de la ronda de dalt, i un llarg etcètera.

Considerem que les *Passejades pel barri* permeten donar a conèixer en directe el passat i el present de Nou Barris i anar creant una xarxa ciutadana que treballi per pensar el futur de Nou Barris.

Nou Barris és un districte de recent formació administrativa (1984). Els seus barris van créixer desmesuradament durant la segona meitat del segle XX. Els dèficits urbanístics i de serveis que van acompanyar el ràpid creixement demogràfic van afavorir un associacionisme que es va implicar activament per dignificar les condicions de vida.

L'Arxiu Històric de Roquetes-Nou Barris es va crear el 1983 i, com qualsevol entitat, cada dia es qüestiona la feina que fa, però si d'una cosa està segur, és que la seva força i potencial provenen dels socis i sòcies, dels col·laboradors i de totes les persones que participen en les activitats. Des de l'Arxiu, volem que les passejades –i les altres activitats com les *Rutes per Collserola*, les *Històries de cafè*, les exposicions o les xerrades– continuïn sent un espai de trobada, de reflexió i de treball per seguir construint entre tots un Nou Barris millor.

1

2

5

8

11

12

14

16

ressenyas

O. JANÉ CHECA
(coord.)
**Història local:
Noves
perspectives**
**Afers. Fulls de
recerca i pensament,
vol. XXV, núm. 66**
Catarroja: Afers, 2010, 550
p., 19 €

La revista *Afers* dedica la meitat del seu número 66 a les noves perspectives de la història local, en un dossier coordinat per Oscar Jané. El dossier conté sis articles i una excel·lent presentació a càrrec del coordinador del volum que permet emmarcar els treballs aplegats. M. Carme Jiménez, directora de l'Institut Ramon Muntaner, reflexiona sobre la perspectiva històrica dels estudis locals, les fonts de la recerca local, la utilització de les tecnologies de la informació i les eines de difusió. Enric Pujol, professor d'Història de la UAB, planteja la complexa relació entre la història local i la història general i analitza els canvis produïts en els darrers anys, tot fent i reivindicant una historiografia de la història local que permeti «assolir una història local rigorosa, útil també per a les explicacions generals i imaginatives».

Queralt Solé, professora de la UB, analitza amb detall la historiografia local sobre la Guerra Civil a Catalunya durant els darrers vint-i-cinc anys. L'autora fa un seguiment exhaustiu de la producció històrica local sobre el conflicte arreu de les comarques, alhora que examina les diverses temàtiques tractades, i conclou que s'ha avançat molt però que encara existeixen mancances, les quals apunta. Andreu Balent, professor del Liceu Jean Lurçat de Perpinyà, planteja, a partir del cas particular de la Guingueta i Puigcerdà durant la Guerra Civil i la Segona Guerra Mundial, la interrelació entre política, família i relacions transfrontereres.

Luigi Musella, professor de la Universit  degli Studi di Napoli Federico II, reflexiona sobre la relació entre la història local i la història nacional en el cas italià, a partir de l'experiència electoral de Francesco De Sanctis, per concloure que el mecanisme electoral permet copsar els profunds lligams entre la història local i la història eticopolítica d'un país. Finalment, Stéphane Gerson, de la New York University, analitza la trajectòria i les aportacions de la història local a la França contemporània i en reivindica el paper en la constitució d'identitats col·lectives i agents socials. Podem afirmar, doncs, que ens trobem davant d'un material sobre la història local altament recomanable de llegir per tal de reflexionar sobre el seu present i el seu futur. .

RAMON ARNABAT MATA. Grup ISOCAC-URV

C. MIR; A. JARNÉ; J. SAGUÉS; E. VICEDO (dir.)
**Diccionari biogràfic
de les terres de
Lleida.**
**Política, economia,
cultura i societat**
Lleida: Alfazeta, 2010, 639 p.,
45 €

L'objectiu de sintetitzar la història social, política, cultural i econòmica de la Terra Ferma ha estat assolit amb escreix amb aquesta obra coral. Els perfils biografiats, les institucions econòmiques incloses i els exhaustius annexos actualitzats referents a representants institucionals eclesia stics, polítics, empresarials, corporatius i sindicals, atorguen a aquesta recerca entitat pròpia, alhora que són un complement necessari de la *Història de Lleida*.

La contextualització metodol gica de l'obra –amb un aprofundit estat de la q estiu sobre directors de matèries amb objectius coincidents– i el conjunt de col·laboradors del volum, amb un abast metodològic interdisciplinari propi de les ciències socials, donen al conjunt de veus editades un interí destacat, especialment per complementar altres estudis territorials de característiques semblants.

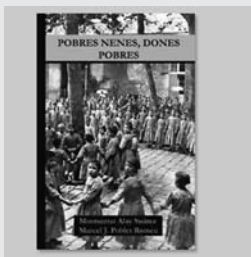
Les biografies analitzades, tenint en compte que en ocasions el grau de vinculació del personatge amb el territori és independent del lloc de naixement, aporten historiogràficament un relat sociològic sobre les característiques explicatives en les quals recolza la contemporaneitat de les comarques de Ponent.

A través dels retrats tractats, es defineixen centres d'interí que expliquen l'activitat agropecuària, les seves infraestructures i el teixit associatiu, però també la política republicana i la trajectòria postfranquista. Les línies temàtiques que es desprenen del conjunt de biografies permeten la comparació amb la historicitat interregional del Principat. En aquest sentit, no hi ha dubte que aquest diccionari serà també d'utilitat, un cop completada la resta de projectes d'històries generals locals i comarcals, per contrastar ritmes sociohistòrics, tipificar moviments sociopolítics i explicar desenvolupaments identitaris desiguals.

Aquesta recerca temàticament policèntrica indica, un cop més, que la història local no és localista. En qualsevol cas, el text que ens ocupa és una síntesi imprescindible per anar resseguint traces i històries de vida que, de ben segur, tindran les corresponents monografies analítiques .

XAVIER FERR . Universitat Rovira i Virgili

M. ALAY SUÁREZ; M. POBLET ROMEU
Pobres nenes, dones pobres.
Una història en femení a les Cases de Maternitat i de Caritat de Barcelona
 Calafell: Editorial Llibres de Matricula, 2010, 229 p., 19 €

Ens trobem davant d'un llibre elaborat conjuntament per Montserrat Alay (que ja va dedicar la tesi doctoral a l'estudi dels infants abandonats durant la segona meitat del segle XIX) i Marcel Poblet, autors que analitzen com va afectar la pobresa a infants i dones durant el procés d'industrialització de Barcelona.

En aquella societat la marginació de moltes dones o famílies i la por a pujar un fill en condicions de pobresa absoluta provocaven els abandonaments de criatures en institucions com la Casa de Maternitat i Expòsits. Però els infants que anaven a parar a mans de la beneficència, i aconseguien arribar a grans, eren condemnats a patir la xacra de ser etiquetats com a «fills del pecat» —ja que en alguns casos eren fills de mares solteres— i a tenir molt poques oportunitats d'escapar de la pobresa.

I mentre moltes dones trobaven feina en la indústria, d'altres complementaven els ingressos del marit com a dides: a pagès era habitual que, durant la temporada de menys feina, s'anés a ciutat a buscar una criatura per alletar. L'estratègia oficial també era intentar treure els infants de la Casa de Maternitat i donar-los a dides que els havien de criar. Si la nodrissa complia les seves obligacions, l'infant sobrevivia, anava a escola i aprenia un ofici, però es feia difícil controlar si era maltractat o utilitzat com a mà d'obra barata.

Aquest fet va comportar que molts expòsits fossin enviats lluny de Barcelona, ja que la pagesia anava desapareixent a favor d'unes ciutats cada vegada més industrialitzades. Els infants que continuaven sota la tutela oficial rebien una formació professional a la Casa de la Caritat i eren enviats a tallers com a aprenents, els nois, i a cases benestants per fer de minyones, les noies.

LOURDES PLANS I CAMPDERRÓS. Historiadora i coordinadora acadèmica. Universitat Politècnica de Catalunya

N. FIGUERAS; M. C. JIMÉNEZ; J. SANTESMASES (eds.)
Cultura i recerca local al segle XX.
Dels erudits locals als centres d'estudis
 Santa Coloma de Farners: Ateneu Popular de Calonge i Institut Ramon Muntaner, 2010, 166 p., 18 €

Aquest llibre és el resultat d'una jornada d'estudi que va tenir lloc a Calonge el 2007. El subtítol indica que es fa «en memòria de Pere Caner». Pere Caner, estudiós i impulsor del Centre d'Estudis Calongins Colònico, va ser un exemple, un símbol, un puntal per a la recerca local del país, com ho van ser molts altres. Ara tenim a les mans una obra àgil, directa gràcies a les ponències triades i complementàries, que hauria de fer forat en tots els centres d'estudis i les universitats. Estem davant d'un instrument útil que aporta una explicació clara sobre l'evolució de la recerca local als territoris de parla catalana. Sense fer-ho explícit, el títol també indica que estem davant d'un treball que explora la cultura catalana de la recerca i els estudis locals.

El llibre es divideix en dues parts: l'objectiu de la primera són els centres d'estudis i els seus orígens a partir de l'impuls individual, mentre que la segona se centra en el paper de l'erudit local. Les principals aportacions són de Narcís Figueras i Josep Santesmases, amb dos treballs que es complementen en el temps: des de 1900 fins a 1939 i des de la postguerra fins a l'actualitat. Aporten explicacions i anàlisis, sense defugir crítiques als estudiosos inicials, sovint desconnectats de la realitat dels seus conciutadans, més preocupats per sobreviure; o al contrari, aclareixen el paper fonamental de moltes d'aquestes persones i el pas als centres d'estudis o les assemblees d'estudiosos. La tercera ponència, de Xavier Garcia, evoca amb detall i reflexió el rol de l'erudit local arreu del territori.

Tot això s'alterna amb altres articles que, tot i parlar de diverses comarques concretes o bé d'estudiosos individuals, representen casos que poden projectar-se arreu del territori. Elements de treball i models de tenacitat s'entrellacen amb el necessari suport d'entitats locals i nacionals, una via impulsada des de fa temps gràcies a la Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana i l'Institut Ramon Muntaner. Ara aquest llibre hauria de ser emprat per tots aquells que, a les universitats o en contacte amb centres locals, desitgen endinsar-se en la recerca nacional a partir del fet local, un fet fonamental i necessari per entendre i fonamentar la raó de país.

ÒSCAR JANÉ. Universitat Autònoma de Barcelona.
 Centre d'Estudis Ribagorçans

1

2

5

8

11

12

14

16

DE trianovetats)

A. LLAGOSTERA FERNÁNDEZ (ed.)
Eudald Mirapeix i Illa: «Crònica de la villa y monasterio de Ripoll».
 Història i memòria
 Ripoll: Centre d'Estudis Comarcals del Ripollès, 2010, 316 p., 30 €

El notari ripollès Eudald Mirapeix i Illa (1791-1858) és un dels cronistes més importants del Ripoll del segle XIX. En aquesta monografia es publica per primera vegada la seva obra *Crònica de la villa y monasterio de Ripoll*, que, tot i ser àmpliament coneguda, i àdhuc citada, pels estudiosos locals ripollesos, restava inèdita. Aquesta crònica, que es complementa amb una introducció que l'emmarca històricament, esdevé una font de primera mà per conèixer la incidència dels esdeveniments més importants del segle XIX, com ara la Guerra del Francès o els conflictes carlistes, a la vila de Ripoll.

N. GIL DURAN (cur.)
Ebrencs del segle XX: Personatges de la història social, política i econòmica del territori ebrenc al segle XX
 Tarragona: Publicacions URV, 2010, 189 p., 18 €

L'objectiu d'aquesta publicació és fer un repàs a les trajectòries vitals i professionals d'una quinzena de personatges ebrencs que han marcat la història d'aquest territori, a través de les aportacions d'historiadors com Xavier Ferré Trill, Antoni Gavalda i Josep Sánchez Cervelló, entre altres. Així, hi trobem els perfils d'escriptors com Joan Cid i Mulet, Jesús Moncada, Sebastià Juan Arbó i Artur Bladé; del polític Marcel·lí Domingo; del pintor Francesc Gimeno; del compositor Felip Pedrell; de l'arquitecte Víctor Beltrí; dels metges Jaume Ferran i Innocent Paulí, i de l'escultor i polític Agustí Querol.

T. SOLÉ BONET; E. MESTRE ROIG (cur.)
Escrips del Pla d'Urgell
 Mollerussa: Ins. d'Estudis Comarcals del Pla d'Urgell; Arxiu Comarcal del Pla d'Urgell; Pagès Editors, 2010, 208 p., 16 €

L'objectiu d'aquesta monografia és recollir i emmarcar històricament les transcripcions de nombroses fonts documentals, especialment dietaris i correspondència, referides a diferents aspectes de la història moderna i contemporània del Pla d'Urgell, com ara les primeres obres dels Canals d'Urgell entre 1816 i 1832, la pagesia, la meteorologia històrica, la vida social (religió, costums i tradicions) o com afectaren a la comarca els conflictes bèl·lics moderns i contemporanis. La publicació es complementa amb un CD en el qual es pot consultar la versió digital dels documents recollits.

P. DE LA FUENTE
Història militar de la Guerra Civil a la comarca de la Selva
 Santa Coloma de Farners: Centre d'Estudis Selvatans, 2010, 117 p., 21 €

A partir de l'anàlisi dels elements patrimonials de la Guerra Civil que encara es conserven a la la Selva (camps d'aviació o refugis antiaeris, per exemple) i de l'abundant documentació, especialment de la coneguda com els «papers de Salamanca», l'autor analitza diferents aspectes de la història militar d'aquesta contesa a la comarca, com ara els bombardeigs aeris franquistes sobre poblacions com Blanes, Vidreres o Sils, la defensa passiva contra aquests bombardeigs i el front de guerra al riu Tordera, entre altres. Cal destacar l'ús de nombroses infografies, imatges i mapes que il·lustren aquesta història militar.

O. OLLER
Música i festa a Palafrugell
 Palafrugell: Ajuntament de Palafrugell; Diputació de Girona, 2010, 240 p., 17 €

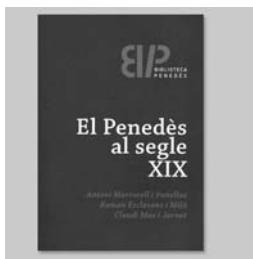
A través de l'anàlisi de la seva activitat musical i festiva, l'autor vol fer un retrat de la societat palafrugellenca de la primera meitat del segle XX. Amb aquesta finalitat, fa un repàs de les diferents formacions cantores, com ara els grups d'havaneres, les corals de les diferents societats recreatives o els orfeons. També es fixa en les cantades de caramelles a Pasqua; les cobles orquestra que amenitzaven els balls de societat; les ballades de sardanes; la celebració del Carnaval, amb els balls temàtics i les corrandes, i el teatre líric, amb les representacions de sarsuela i de teatre de revista.

J. TORNÉ CUBELLS
(cur.)
**Antigues ordina-
cions municipals a
la comarca del
Priorat (segles
XIV-XVIII)**

Falset: Centre d'Estudis del Priorat; Arxiu Comarcal del Priorat, 2010, 385 p., 20,80 €

Durant l'Antic Règim, les ordinacions municipals regulaven la vida quotidiana dels pobles de Catalunya. En aquesta monografia trobem la transcripció de les ordinacions de cinc municipis de la comarca del Priorat: Falset, la Vilella Alta, Ulldemolins, la Bisbal de Falset i Cornudella de Montsant, datades entre 1370 i 1761. A més de les transcripcions, destaca una introducció que emmarca històricament aquestes ordinacions, juntament amb sengles índexs de topònims, antropònims i matèries, i també un glossari, amb l'objectiu de facilitar la consulta d'aquesta documentació.

**A. MARTORELL I
PAÑELLAS; R.
ESCLASANS I MILÀ;
C. MAS I JORNET; J.
SOLÉ I BORDES (ed.)**
**El Penedès al
segle XIX**

Vilafranca del Penedès: Institut d'Estudis Penedesencs, 2010, 247 p., 20 €

En aquesta publicació es recullen tres estudis sobre el Penedès al segle XIX que es van presentar al certamen convocat pel Centre Català de Vilafranca l'any 1901. Així, hi trobem un article sobre l'agricultura, la indústria i el comerç penedesencs durant aquest segle, d'Antoni Martorell; un estudi crítohistòric del Penedès de l'època, de Ramon Esclasans, i finalment, unes notes sobre el moviment intel·lectual i artístic de la Vilafranca vuitcentista, de Claudi Mas. Els textos vénen emmarcats històricament per sengles estudis a càrrec dels historiadors Ramon Soler, Ramon Arnabat i Joan Solé.

J.V. GARCÍA MARSILLA
**La taula del senyor
duc:
Alimentació,
gastronomia i etiqueta
a la cort dels ducs
reials de Gandia**

Gandia: CEIC Alfons el Vell, 2010, 227 p., 12 €

La cort dels ducs reials de Gandia durant la baixa edat mitjana destacava pel luxe i el refinament, que es reflectien especialment en la gastronomia i l'etiqueta a l'hora de seure a taula. En aquesta monografia s'analiza des de diferents vessants com aquesta cort s'acostava a l'alimentació, a través dels aliments i condiments que formaven part de la dieta dels ducs i també del seu seguici, del seguiment de les festes religioses a través de l'alimentació, de les diferents maneres de cuinar els plats, de les normes de comportament als àpats i, finalment, dels luxosos paraments de taula.

**L. CATALÀ MASSOT
et al.**
**El República,
Guerra Civil i re-
pressió franquista
a Torredembarra
(1931-1945)**

Torredembarra: Centre d'Estudis Sinibald de Mas, 2010, 303 p., 13 €

Aquesta publicació recull un total de set estudis que analitzen diferents aspectes de la història local de Torredembarra des de l'adveniment de la Segona República fins al primer franquisme, passant per la Guerra Civil. Els autors, doncs, estudien la història d'aquest municipi del Tarragonès durant el període indicat des de diverses vessants: el moviment polític i associatiu republicà, les festes populars i tradicionals, l'evolució de l'ensenyament, l'impacte demogràfic de la Guerra Civil en la població de Torredembarra i, per últim, la repressió política durant la primera postguerra.

**J. PLANS I MESTRA;
L. FERRER I ALÓS**
**De la Valldeleshorts
i Montpeità al poble
de Torroella de
Baix**

Sant Fruitós de Bages: Ajuntament de Sant Fruitós de Bages, 2010, 272 p., 15 €

Els autors d'aquesta monografia estudien l'evolució de l'actual poble de Torroella de Baix, pertanyent al municipi de Sant Fruitós de Bages, des dels seus inicis com a població dependent del monestir de Sant Benet de Bages, quan es coneixia com a Valldeleshorts i Montpeità, fins a l'actualitat. L'estudi se centra en aspectes com ara l'establiment dels masos durant l'edat mitjana, molts dels quals foren abandonats durant la pesta de 1348, l'expansió posterior de la vinya, la fragmentació del patrimoni per les desamortitzacions del segle XIX i la industrialització al voltant del riu Llobregat, entre altres.

Consell de redacció: Victòria Almuni, Joan Busqueta, David Cao, Josep Casanovas, Narcís Figueras, Antoni Gavaldà, Oriol Granados, Oscar Jané, M. Carme Jiménez, Marina Miquel, Conxita Mir, Vicent Olmos, Lourdes Plans, Joan Peytaví, Joaquim M. Puigvert, Mercè Renom, Pedro Rújula, Enric Saguer, Sebastià Serra, Carles Santacana, Gemma Tribó, Carles Vicente, Francesc Viso.

1 Agenda

- VI Jornades del Patrimoni del Baix Llobregat
EL PRAT DE LLOBREGAT, 1 I 2 D'ABRIL. CENTRE D'ESTUDIS COMARCALS DEL BAIX LLOBREGAT
- II Jornades del Centre d'Estudis Escalencs.
«El patrimoni històric de l'Escala i l'Empordà»
L'ESCALA, 1, 2, 29 I 30 D'ABRIL. CENTRE D'ESTUDIS ESCALENCs
- Jornada «El segle XX a Terrassa a través de la literatura»
TERRASSA, 6 D'ABRIL. CENTRE D'ESTUDIS HISTÒRICS DE TERRASSA
- Quarta edició del programa Els Jocs en la Història: «Els jocs i la interculturalitat»
BERGA, 9 D'ABRIL. CENTRE DE PROMOCIÓ DE LA CULTURA POPULAR I TRADICIONAL CATALANA DEL DEPARTAMENT DE CULTURA DE LA GENERALITAT DE CATALUNYA, AJUNTAMENT DE BERGA I INSTITUT RAMON MUNTANER
- Jornades de Metodologia per a la Recerca Genealògica
SANT CUGAT DEL VALLÈS, 12, 13 I 14 D'ABRIL. SOCIETAT CATALANA DE GENEALOGIA, HERÀLDICA, SIGIL-LOGRAFIA, VEXIL-LOGOLOGIA I NOBILIÀRIA

- Congrés Internacional Pere Anguera.
«Identitats, símbols i mites de la contemporaneïtat a Catalunya i Espanya»
REUS I TARRAGONA, DEL 13 AL 15 D'ABRIL. UNIVERSITAT ROVIRA I VIRGILI, AMB LA COL·LABORACIÓ D'ASOCIACIÓ DE HISTORIA CONTEMPORÀNEA, CENTRE D'HISTÒRIA CONTEMPORÀNIA DE CATALUNYA, COORDINADORA DE CENTRES D'ESTUDIS DE PARLA CATALANA I INSTITUT RAMON MUNTANER
- Exposició «Miquel Crusafont Pairó i la Fundació Bosch i Cardellach»
SABADELL, DEL 4 DE MAIG AL 30 DE JUNY. FUNDACIÓ BOSCH I CARDELLACH.
- VII edició del RECERCAT. Jornada de Cultura i Recerca Local dels Territoris de Parla Catalana ESCALDES-ENGORDANY, 14 I 15 DE MAIG. INSTITUT RAMON MUNTANER
- 6th European Spring School on History of Science and Popularization: Internacional Workshop. Visual Representations in Science
MAÓ, DEL 19 AL 21 DE MAIG. INSTITUT MENORQUÍ D'ESTUDIS, SOCIETAT CATALANA D'HISTÒRIA DE LA

CIÈNCIA I DE LA TÈCNICA, EUROPEAN SOCIETY FOR THE HISTORY OF SCIENCE I CENTRE D'HISTÒRIA DE LA CIÈNCIA (UAB)

- VIII Fira del Llibre Ebrenc
MÓRA D'EBRE, 4 I 5 DE JUNY. CENTRE D'ESTUDIS DE LA RIBERA D'EBRE, AJUNTAMENT DE MÓRA D'EBRE I INSTITUT RAMON MUNTANER
- Taller pràctic de sigil·lografia
SANT CUGAT DEL VALLÈS, 7 I 8 DE JUNY. SOCIETAT CATALANA DE GENEALOGIA, HERÀLDICA, SIGIL-LOGRAFIA, VEXIL-LOGOLOGIA I NOBILIÀRIA
- I Jornada d'Estudis Històrics i Patrimonials de la Vall d'Àger i l'Alta Noguera
ÀGER, 28 DE JUNY. FUNDACIÓ ARNAU MIR DE TOST

2 Noticiari

Els dies 14 i 15 de maig de 2011 tindrà lloc a Escaldes-Engordany, a Andorra (Capital de la Cultura Catalana 2011), la VII edició del Recercat. Jornada de Cultura i Recerca Local dels Territoris de Parla Catalana. El programa inclou, com cada any, un recinte firal on consultar les novetats dels centres i instituts d'estudis locals i comarcals; un espai amb exposicions; diferents presentacions i taules rodones, enguany centrades en la incidència del món agrari en l'economia i els recursos energètics als Pirineus, i els premis Recercat, de reconeixement a una persona i a una entitat. El conjunt de les activitats tindrà lloc a la plaça dels Coprínceps, al Comú d'Escaldes-Engordany, i a la sala Prat de Roure. L'activitat està coorganitzada per l'Institut Ramon Muntaner, el Comú d'Escaldes-Engordany i la Societat Andorrana de Ciències. Us hi esperem! Per a més informació: www.irmu.org.

El 9 d'abril de 2011 es presentarà la publicació *Els jocs en la història. Cultura material i imma-*

terial en el joc, que és el resultat de les aportacions a la jornada amb el mateix títol que va tenir lloc a Figueres l'any 2010 i que forma part del programa i la col·lecció Els Jocs en la Història. Per a més informació: www.irmu.org.

El passat dia 2 de març es va presentar al Palau Robert de Barcelona l'exposició itinerant *El món agrari a les terres de parla catalana*, un projecte de la Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana, l'Institut Ramon Muntaner i la Fundació del Món Rural, estructurat a partir d'una extensa participació social, amb la voluntat de difondre coneixement sobre l'activitat agrària i generar reflexió, debat i relació entre el sector agrari i la societat actuals. L'exposició, articulada en dotze grans plafons, pretén fer una mirada retrospectiva sobre l'activitat agrària des del final del segle XIX fins al present, tot deixant la porta oberta a les perspectives de futur. És una visió transversal que lliga cultura, recerca i difusió amb territori, pagesia, producció agrària i consum alimentari.

La mostra és el resultat d'un projecte iniciat fa dos anys, consistent en una exposició, pensada per fer un llarg recorregut itinerant, i la creació d'un banc d'imatges de més de quatre mil fotografies, que seran consultables a la Memòria Digital de Catalunya.

L'acte d'inauguració va ser presidit pel conseller d'Agricultura, Ramaderia, Pesca, Alimentació i Medi Natural, Josep Maria Pelegrí i Aixut, acompanyat de Lluís Puig Gordi, director del Centre de Promoció de la Cultura Popular i Tradicional Catalana, en representació del Departament de Cultura.

L'exposició inicia ara la itinerància: es podrà visitar a Móra la Nova entre l'1 i l'11 d'abril i al Santuari de Meritxell (Andorra) del 3 al 29 de maig, entre altres llocs. Per a més informació: www.ccepc.org, www.irmu.org, www.fmr.cat.

Us recordem que les publicacions dels centres i instituts d'estudis locals i comarcals es poden adquirir al web www.bestiari.net.

Patronat format per:

Amb el suport de:

